

УДК 378:373.3:316.013

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.67-1.13>**А. В. Струк**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фахових методик і технологій початкової освіти
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

ПРОФЕСІЙНА МОТИВАЦІЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКО-НАРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розглянуто необхідність і способи формування професійної мотивації майбутніх вчителів початкової школи до фахової діяльності. Обґрунтовано необхідність удосконалення змісту та форм роботи майбутнього вчителя в цьому напрямі. Проаналізовано думки різних авторів щодо проблеми формування позитивної мотивації в процесі професійного становлення особистості.

Розкрито сутність понять «мотивація», «мотив» та «професійна мотивація». Професійна мотивація є важливим фактором конкурентоспроможності фахівців на ринку праці.

Формування професійної мотивації сприяє своєрідному поєднанню студентів із процесом та результатами навчання, безпосередньо впливає на їхній особистісний розвиток упродовж всього навчання у педагогічному ВНЗ та подальше професійне становлення через запуск механізму професійного самовизначення та саморозвитку. Автор наголошує на необхідності формування професійної мотивації майбутніх вчителів початкової школи за допомогою лексико-народознавчої компетентності.

Увага до вивчення мови та народознавства завжди була зрозуміла, адже, по-перше, рівень мовної освіти був і залишається визначальним у характеристиці соціального рівня народу взагалі й кожної особистості зокрема; по-друге, мова та народознавство завжди були могутніми чинниками прояву української культури.

Лексико-народознавча компетентність майбутнього вчителя несе важливе змістове, емоційне та естетичне навантаження, оскільки за допомогою неї формуються загальнолюдські та національні цінності вчителя.

Лексико-народознавча компетентність вчителя – це багатство активного й пасивного словника, а також наявність лексики професійної спрямованості та адекватне її використання, наявність, влучність і точність уживання образних виразів, експресивно забарвленої лексики, приказок і прислів'їв.

Дослідження народознавчої лексики представлені в працях багатьох науковців. Учені доводять, що за допомогою лексики народознавчого змісту людина долучається до історії свого народу, його духовності, пізнає генетичний код своєї нації.

Ключові слова: мотивація, професійна мотивація, фахова підготовка, професійна діяльність, вищий навчальний заклад, майбутній учитель, початкова школа.

Постановка проблеми. Модернізація нової системи вищої освіти України, її перехід до вимог Болонського процесу, глибока суспільна криза та сучасні умови організації освітнього процесу у середніх загальноосвітніх навчальних закладах висувають нові вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Одним із напрямів роботи педагогічного вищого навчального закладу (далі – ВНЗ) стає переорієнтація процесу навчання з предметного на мотиваційний аспект. Як відомо, професійна мотивація є рушійною силою якісного навчання у ВНЗ та основою формування компетентного вчителя початкових класів.

Формування мотивації педагогічної діяльності передбачає створення для студентів таких умов, за яких бажані мотиви й цілі складатимуться та розвиватимуться з урахуванням набутих ними знань, умінь і навичок, їхньої індивідуальності та переко-

нань. Це вимагає правильної організації навчальної діяльності студентів, її педагогічного спрямування, оволодіння ними вміннями самоконтролю й самооцінки у процесі педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У психолого-педагогічній літературі представлено низку різноманітних досліджень і розробок, які висвітлюють певні аспекти вирішення основного питання формування професійної мотивації у майбутніх вчителів початкової школи. Логічно, що ця проблема віддавна є об'єктом значного загального досліджень вітчизняних учених, таких як А. Бандура, І. Васильєва, В. Ковальова, С. Максименко, П. Симонова, а також зарубіжних науковців, таких як Х. Хекхаузен, Дж. Аткинсон, А. Маслоу.

Питанню розвитку українського народознавства присвятили свої роботи Б. Іщенко, А. Богуш, А. Малько, М. Стельмахович, С. Стефанік, Г. Лозко та ін.

Мета статті – вивчення структури професійної мотивації студентів педагогічних спеціальностей ВНЗ у процесі формування лексико-народознавчої компетентності.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах розбудови держави, національної школи суспільство не влаштовує рівень готовності випускників педагогічних навчальних закладів до професійної діяльності. Перед педагогічною системою особливо гостро постала проблема вдосконалення роботи педагогічних вищих навчальних закладів щодо підготовки майбутніх педагогів з високим рівнем професіоналізму, творчої активності, які б відповідально ставилися до результатів свого навчання та підготовки до майбутньої професійної діяльності. З огляду на це одним із головних завдань ВНЗ є розвиток професійної мотивації майбутніх вчителів початкової школи у процесі формування лексико-народознавчої компетентності.

Дослідженням мотивації активно займалися багато вчених. Основи сучасних концепцій мотивації заклали В. Врум, Ф. Герцберг, Ф. Макклелланд, А. Маслоу та ін. На загальнотеоретичному рівні проблеми формування мотивації особистості досліджували в своїх роботах такі психологи та дидактики, як Б. Баєв, Д. Ельконін, Г. Костюк, О. Леонтьєв, І. Підласий, С. Рубінштейн. Проте більшість наукових досліджень із проблеми мотивації діяльності проводилась наприкінці ХХ століття, тому наявні результати потребують осучаснення.

Поняття «мотивація» має широке значення. Мотив в перекладі з французької мови ("motivus") означає «спонукає до дії». Ж. Годфруа, К. Мадсен розглядають мотивацію як сукупність факторів, що підтримують та направляють поведінку. К. Платон розглядає її як сукупність мотивів. П. Якобсон розглядає її як комплекс, що направляє та спонукає поведінку людини. М. Магомед-Емінов розглядає мотивацію як процес регуляції конкретної діяльності людини.

У джерелах стверджено, що в мотивацію входять всі види спонукань – інтереси, потреби, цілі, мотиви, налаштування, схильності, тобто мотивація – це віддзеркалений процес, суб'єктивна детермінація поведінки людини.

На думку А. Маркової, професійна мотивація – це те, заради чого людина діє, до чого вона готова, прагне, на що налаштована, заради чого розвиває свої професійні здібності [5, с. 97].

Безперечно, великий вплив на якість професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів здійснює мотивація. На думку А. Полякова, мотивація студентів є сукупністю їхніх стійких мотивів, що визначають зміст і спрямованість динамічного, неперервного й гуманістично спрямованого процесу зростання внутрішньої потреби в особистісному перетворенні,

здатність до актуалізації внутрішнього потенціалу й усвідомленого вибору індивідуальної професійно-особистісної стратегії й освітнього шляху впродовж життя, результатом чого є високий рівень сформованості професійної компетентності майбутнього фахівця [6, с. 7].

Як зазначають С. Єрохіна, І. Нікітіна та Ю. Нікітін, структурними компонентами професійної мотивації є мотивація селекції (сприяє вибору теми), мотивація ініціації (спонукає до діяльності), мотивація постреалізації (уможливорює завершення виконання дії і спонукання до іншої), мотивація реалізації (забезпечує регулювання, контроль реалізації виконання відповідної дії) [1].

За словами О. Леонтьєва, мотивація педагогічної діяльності підпорядковується загальному механізму мотивації діяльності й утворення нових мотивів. Він отримав назву механізму перетворення мети на мотив, зрушення мотиву на мету. Його суть полягає в тому, що мета, раніше спонукувана до її здійснення якимось мотивом, згодом набуває самостійної спонукальної сили, тобто сама стає мотивом [4].

Г. Ковальчук підкреслює, що мотив професійної діяльності у студентів виникає у повному обсязі лише тоді, коли навчальний процес організовується і провадиться на основі педагогіки співробітництва із застосуванням технології особистісно орієнтованого навчання, коли забезпечується суб'єктність студента у процесі навчання [3, с. 40].

Дослідження показує, що студенти – майбутні учителі початкових класів – завдяки педагогічній практиці як активній формі навчання у процесі їх підготовки виявляють інтерес до обраної професії. Отже, важливо створити умови для досягнення студентами успіху і задоволеності від процесу та результатів педагогічної діяльності під час перебігу педагогічної практики. Це забезпечить активізацію їх подальшого всебічного особистісного розвитку.

Професійна мотивація і готовність до педагогічної діяльності взаємозумовлені. Наявність мотивів професійної діяльності можна розглядати як один із критеріїв готовності до педагогічної діяльності майбутніх педагогів. Суттєвий вплив на формування професійної мотивації студентів має адекватна самооцінка власної готовності до педагогічної діяльності.

З метою вивчення стану формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкових класів було проведено анкетування студентів 3–4 курсів (ОР «Бакалавр»), які пройшли педагогічну практику. В анкетуванні взяло участь 150 респондентів. Це дозволило виявити рівень мотивації навчання та зацікавленість до народознавчої лексики. Результати анкети подано в таблиці 1.

Таблиця 1
Результати анкетування професійної мотивації

№	Запитання анкети	Показники відповіді, %
1.	Як Ви розумієте поняття «лексико-народознавча компетентність майбутнього учителя початкових класів»?	30% 25% 20% 25%
2.	Чи потрібні майбутньому вчителю початкових класів народознавчі знання?	30% 29% 22% 19%
3.	З яких джерел Ви отримувате народознавчі знання?	40% 31% 19% 10%
4.	Яким чином Ви збагачуєте свій словник народознавчою лексикою?	32% 26% 18% 24%
5.	Назвіть народознавчу лексику, яка властива Вашому регіону.	50% 30% 12% 8%
6.	На яких уроках, на Ваш погляд, учні найефективніше застосовують народознавчу лексику?	40% 35% 14% 11%

На перше запитання відповіді студентів були такими: 30% респондентів, намагаючись розкрити зміст поняття «лексико-народознавча компетентність майбутнього учителя початкових класів», зазначили, що це правильність та доречність використання народознавчої лексики під час навчально-виховного процесу; 25% студентів відповіли, що це обізнаність з українськими народними традиціями, звичаями, святами, оберегами, символами; 20% респондентів відповіли, що це знання про культуру, побут, звичаї українського народу; 25% опитаних не змогли дати відповідь на запитання. Серед причин, що зумовлюють високий відсоток необізнаності із народознавчою лексикою, студенти називали поверхневі знання. Причиною їхньої некомпетентності є незначна кількість дисциплін, яка читається їм у ВПНЗ.

На наступне запитання («Чи потрібні майбутньому вчителю початкових класів народознавчі знання?») студенти відповіли так: 30% опитаних сказали, що так, потрібні, адже за допомогою народознавчих знань поліпшиться рівень навчально-виховної діяльності майбутнього вчителя початкової школи; 29% студентів відповіли, що вчитель початкових класів повинен бути обізнаним в народознавчих поняттях; 22% студентів відповіли, що частково, адже в педагогічній діяльності народознавчі знання не мають головного значення; 19% опитаних не приділяють значної уваги народознавчим знанням. Можна констатувати, що в процесі професійної підготовки у май-

бутніх учителів початкових класів не було чітко сформованого поняття про народознавчі знання.

Відповідаючи на наступне запитання, студенти назвали основні джерела, звідки вони отримують народознавчі знання: 40% – на лекційних і практичних заняттях; 31% – під час проходження практики у школі; 19% – з світової мережі «Інтернет»; 10% – під час самостійної роботи. Аналіз відповідей студентів засвідчив, що всі джерела, звідки вони отримують народознавчі знання, є недостатньо ефективними, про що свідчить наступне запитання анкети.

На четверте запитання («Яким чином Ви збагачуєте свій словник народознавчою лексикою?») 32% студентів відповіли, що за допомогою розроблення різноманітних конспектів уроків, сценаріїв виховних заходів до свят, де є обов'язковим використання народознавчої лексики; 26% – за допомогою самостійного вивчення різноманітної літератури; 18% студентів збагачують свій словник, беручи участь у студентських конференціях, олімпіадах; 24% не зуміли відповісти на поставлене їм запитання.

На жаль, прохання «Назвіть народознавчу лексику, яка властива Вашому регіону» викликало труднощі в студентів. Зокрема, 50% студентів обрали варіант «не можу назвати народознавчу лексику, яка властива у моєму регіоні»; 30% студентів відповіли, що «вона висвітлюється в народних піснях, легендах приказках і прислів'ях»; 12% опитаних відповіли, що «вона залежить від діалекту населення»; 8% студентів утрималися від відповіді. Аналіз відповідей студентів показав, що студенти ніколи не приділяли значної уваги народознавчій лексиці, яка властива їхньому регіону. Це, на нашу думку, є значним недоліком у їхній подальшій педагогічній діяльності.

Що стосується шостого запитання анкети, то студенти назвали найефективніші уроки, де учні застосовують народознавчу лексику. Так 40% студентів зазначили уроки української мови та літературного читання; 35% – уроки літературного читання та природознавства; 14% – різноманітні виховні заходи; 11% опитаних зазначили, що учні застосовують народознавчу лексику під час усіх уроків.

Результати дослідження показали достатню професійну вмотивованість майбутніх вчителів початкової школи та необхідність у збільшенні практично спрямованих спецкурсів на формування лексико-народознавчої компетентності в подальшій професійній діяльності.

Висновки і пропозиції. Формування професійної мотивації майбутнього фахівця є важливим напрямом модернізації освіти. Освітня діяльність ВНЗ повинна спрямовуватися на формування і збагачення мотивів професійної діяльності майбутніх вчителів початкової школи та інтеграцію їхньої теоретичної підготовки та практичної діяль-

ності. Розвиток професійної мотивації і творчої активності студента сприяє формуванню лексико-народознавчої компетентності. Подальші наукові розвідки у цьому напрямі спрямовуватимемо на розроблення та запровадження спецкурсу «Формування лексико-народознавчої компетентності майбутнього вчителя початкової школи».

Список використаної літератури:

1. Єрохін С. Концепція професійної мотивації студентів як фактору конкурентності на ринку праці. *Юридична наука*. 2011. № 1. С. 20–28.
2. Каньоса Н. Особливості формування професійної мотивації студентів вищого педагогічного

- закладу. *Збірник наукових праць*. Випуск № 11.
3. Ковальчук Г.О. Активізація навчання в економічній освіті. Київ : КНЕУ, 1999. 128 с.
4. Леонтьев В. Мотивация и психологические механизмы ее формирования. Новосибирск: ГП Новосибирский полиграфкомбинат, 2002. 264 с.
5. Маркова А. Психология профессионализма. Москва : Знание, 1996. 308 с.
6. Поляков А. Педагогічні умови мотивації професійного зростання студентів педагогічних університетів у процесі неперервної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» ; Харків. нац. пед ут-т. ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2008. 19 с.

Struk A. Professional motivation of future teachers of primary school in the process of formation of lexico-social competence

The necessity and ways of formation of professional motivation of future elementary school teachers to professional activity are considered in the article. The necessity of improving the content and forms of work of the future teacher in this area is substantiated. Opinions of different authors on the problem of formation of positive motivation in the process of professional personality development are analyzed.

The essence of the concepts of "motivation", "motive" and "professional motivation" are revealed. Professional motivation is an important factor in the competitiveness of professionals in the labor market.

Formation of professional motivation promotes a peculiar connection of students with the process and the results of learning, directly influences their personal development throughout the education in the pedagogical university and further professional formation through the launch of the mechanism of professional self-determination and self-development. Therefore, the author emphasizes the need to form the professional motivation of future elementary school teachers with the help of lexical and ethical competence.

Attention to the study of language and sciences has always been clear, because, first of all, the level of language education has been and remains crucial in characterizing the social level of the people in general and of each individual in particular; second, language and ethnology have always been a powerful factor in the manifestation of Ukrainian culture.

The vocabulary and competence of the future teacher carries an important semantic, emotional and aesthetic burden, as it is used to shape the universal and national values of the teacher.

The vocabulary of the teacher is the richness of the active and passive vocabulary, as well as the presence of vocabulary of vocational orientation and its adequate use, presence, precision and accuracy of the use of expressive colored expressions, proverbs and proverbs.

Studies of the lexicon of science are presented in the works of many scholars. Scientists argue that with the help of vocabulary of folklore content man becomes involved in the history of his people, his spirituality, learns the genetic code of his nation.

Key words: *motivation, professional motivation, professional training, professional activity, higher education institution, future teacher, elementary school.*